

פרשנות הלכתית על דרך הפשט

• חצנת השיטות

ים של שלמה מסכת Baba Kama הקדמה

החכם ר' אברהםaben עזרא, אשר לא היה בעל תלמודא. ורוב בניינו ופירשו על דרך התוכנה והטבעי, וביקל תחכמוניות. והתריס בכמה מקומות נגד דברי חכמי התורה והתלמוד. או מבעלי השגחה או מבלי ידיעה. וככובדו במקומו מונח, כי חכם גדול היה, ואין משיבין את הארי. כי אין הולכי אחר פירושיו, לא לחובב ולא לפטור, לא אסור ולא להתייר. כי עשה כמה פעמים נגד ההלכה, אפילו נגד חכמי המשנה, נגד אמראי התלמוד בלבד מספר. ואמת שמעתני אמרים עלי, שכח היה מカリיז, והיה מודיע לרבים, שאין רוץ לישא פנים, אלא לפרש עד מקום אשר שכלו גיגע, לולי הקבלה. כאשר רימז במקצת מקומות בפירוש התורה, לولي הקבלה הייתי אומרכו. אף על פי כן לא צדקנו דבריו בעני. ולפי דעתך שכבר נתן עליו הדין. כי נתן יד למינים ולצדוקים, ולקליל האמונה. אני הגבר אשר ראה עני עמו.

רשב"ם בראשית פרק א'

יבינו המשכילים כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים. וזהו האמור במס' שבת הוינא בר תמני סרי שני ולא ידענא דאין מקריא מידי פשטו. ועייר ההלכות והודרות יוצאי מיתור המקראות או משינוי הלשון שנכתב פשטו של מקרה בשפה שיכולין ללימוד הימנו עיקר הדרשא, כמו אלה תולדות השם וארץ בהבראים ודרשו חכמים באברהם מארכות הלשון שלא היה צריך לכטוב בהבראים.

רשב"ם שמוט פרק כא

(א) ידעו ויבינו יודיע שכל כי לא באתי לפреш הלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומڪצתן ימצאו בפירוש ריבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפреш פשוטן של מקרים באתי. ואפרש הדינים וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה.

בן עוזרא בראשית, הקדמה רגילה

ובעבר הדרש דרך הפשט איננה סרה, כי שבעים פנים לתורה, רק בתורות ובמשפטים ובחקים, אם מצאנו שני טעמים לפסוקים, והטעם האחד בדברי המעתקים, שהיו כולםצדוקים, נשען על אמתם בלי ספק בידים חזקים. וחילתה חיללה מלהתערב עם הצדוקים, האמורים כי העתקתם מכחשת הכתוב, והצדוקים. רק קדמוניינו הי' אמת, וכל דבריהם אמת וד' אליהם אמת ינחה את עבדו בדרך אמת.

בן עוזרא בראשית שיטה אחרת - הקדמה

הדרך החמישית יסוד פירושי עליה אשית. לבאר כל כתוב כמשפטו, ודקדוקו ופשטו, רק למצות ובחקים אסמן על קדמוניינו, וכפי דבריהם אתקון דקוזק לשוני. וחילתה לי מחתווא לקוני, לשולח יד לשוני, נגד הרבים ונכבדים בחכמתם ומעשיהם, מכל חכמי הדורות הבאים אחריהם, כי כל חוטאת חומר נפשו, והיווצה מדבריהם החוצה דמו בראשו. והוא יבדל מקהל הגולה, וירד חי שאלת. רק בכתב שאין שם מצוה. אזכור הפירושים הנכונים, שהם הראשונים או לאחרונים. ומהשם לבודו אירא, ולאasha פנים בתורה.

• דין עבד עברי

רשב"ם שמוט פרק כא

(ב) כי תקנה עבד עברי - במקורו בית דין הכתוב מדבר כדכת' ואם אין לו ונמכר בגנבותו, אבל מוכר עצמו בעניותו כת' בפרשת בהר סייני כי ימוך אחיך ונמכר לך וגוי וככת' בו עד שנת היובל יעבד עמק, ובכאן הוא אומר שש שנים יעבד במקורו בית דין... ובשביעית - שביעית למכירתו ולא שביעית לשםיטה...

(ג) אם בגפו יבא בגפו יצא - כולל, ואח"כ מפרש אם בגפו לבודו [יבא] וכינס בבית אדוניו שאין לו אשה עדין שתיכנס עמו או אפילו אדוניו יתן לו אשה, מכל מקום יצא בגפו, שהאשה שננתן לו אדוניו תהיה לאדוניה. ועתה מפרש כיצד, שם בעל אשה הוא אז לא יצא בגפו אלא תצא אשתו עמו, אבל אם אדוניו יתן לו אשה וגוי, כמו שנכנס בגפו כן יצא בגפו. ובשפחה כנענית שמסר לו אדוניו מדבר:

(ה) אל האלים - דיניהם...

עלולים - לפי הפשט כל ימי חייו, כמו שנאמר בשימושו וישב שם עד עולם:

פרשנות הלכתית על דרך הפשט

בן עוזרא שמות (הפיירוש הארוך) פרק כב פסוקו

ובبدو לעולם - ידעו כי מלת לעולם בלשון הקדש הוא זמו, כמו כבר היה לעולמים (קהלת א, י), זמנים, וישב שם עד עולם (ש"א א, כב). עד זמו שייהי גדול, וכן ועבדו לעולם - לזמןו של יובל, שאין זמו מועד ישראל ארוך ממנו. יציאת חירות, כאילו עולם מתחדש, או יהיה פירושו שישוב לזמןו הראשון שיהי חופשי

♦ דיני שומרים

שמות כב

פ' יתנו איש אל-רעשו כסף או כלים לשמר וגב מבית הארץ אם-ימצא הנגב ישלם נשים: אם-לא ימצא הנגב ונקרב בעל-הבית אל-האללים אם-לא שלח ידו במלאת רעהו... ק' יתנו איש אל-רעשו כספו או-שרו או-שרה וכל-בנהה לשמר ומעת א-נשבר או-נשכה אין ראה: שבעת ה תחיה בין שנייהם אם-לא שלח ידו במלאת רעהו ולכך בעליך ולא ישלם: ואם-גנבו יגנבו מעמו ישלם לבעליך

רשב"ם שמות פרק כב פסוקו

כיתן איש אל רעהו כסף או כלים וגוי - בפרשה זו פוטר את השומר מגנבה ואבידה ובפרשה שנייה מחייבו בגנבה ואבידה, ופירשו רבותינו ראשונה בשומר חנם, שנייה בשומר שכר. ולפי פשוטו של מקרא פרשה ראשונה שכט' בה כי יתנו איש אל רעהו כסף או כלים לשומר, מטלlein הם ולশומרים בתוק' ביתו כאשר חפציו נתנו לו. לפיכך אם גנבו בbijtu פטור, כי שמן כשמירות חפציו. אבל פרשה שנייה שכט' בה כי יתנו איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשומר, ודרך בהמות לרעות בשדה, ודאי כשהפקדים, על מנת לשומרים מגנבים הפקידים לו, ולכן אם גנבו חייב.

בן עוזרא - הפירוש הקצר שמות פרק כב פסוקו

כסף או כלים לשומר - הוא שומר חנם.

בן עוזרא - הפירוש הקצר שמות פרק כב פסוק ט

חמור או שור או שה וכל בהמה לשומר - זה שומר שכר, והזכיר עם שומר חנם כסף או כלים, בעבר שאין טרא בשמירתם. והעד: כי זה הוא שומר שכר, והרשות שומר חנם, שאמר ישלם לבעליך, והראשון ונקרב (בעל הבית -ע.פ.).

♦ תפילה

שמות פרק יג פסוק ט

והגדת לבניך בילום הנהוא לאמר בעבור זה עשה ה' לוי בצדתי ממצאים: והיה לך לאות על-ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפייך כי בידך החזקה הזאצע ה' ממצאים:

רשב"ם שמות פרק יג פסוק ט

לאות על ידך - לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכור תמיד כאיל כתוב על ידך. כעין שימיini כחוותם על לבך: בין עיניך - כעין תכשיט ורביד זהב שריגליין ליתן על המצח לנו.

בן עוזרא הפירוש הקצר שמות פרק יג

(ט) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך - יתכן על ב' פירושים. האחד על דרך קשרם על גרגוריוטיך כתובם עלلوح לבך (משל' ג, ג), וכי טעם לאות כמו סימן, ומהו שייהי לאות ולזכרון, הוא כי ביד חזקה, שתשמר כן בלבך ולבנד. וכן הכתוב השני: והיה לך לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך (טז), והוא כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצאים (שם)... והפירוש השני להיותו כמשמעותו לעשותות תפילין של יד ושל ראש, ובעבור שהעתיקו כן חז'ל, בטל הפירוש הראשון, כי אין עליו עדים נאמנים כמו שיש לפירוש השני.

בן עוזרא שמות פרק יג (ארוך)

(ט) והיה לך יש חולקין על אבותינו הקדושים, שאמր כי לאות ולזכרון, על דרך כי לוי חן הם לראש, וענקיים

פרשנות הלכתית על דרך הפשט

לగיגורוטיק (משלו א, ט), גם וקשרתם לאות על ידך (דברי ו, ח) כמו קשרם על לוח לבך תמיד (משלו ו, כא), גם כתובות על מזוזות ביתך (דברי ו, ט), כמו כתוב על לוח לבך (משלו ג). ומהו שיהיה לאות ולזכרנו, שיהיה שגור בפייך, כי ביד חזקה החזיאך ה' מצרים. ואין זה דרך נכונה, כי בתחילת הספר כתוב משלו שלמה, והנה כל מה שהזכיר הוא דרך משלו, ואין כתוב בתורה שהוא דרך משל חיליה, רק הוא כמשמעותו, על כן לא נוציאנו מיד פשוטו, כי בהיותו כמשמעותו איננו מכחיש שכול הדעת, כמו ומלהמת את ערלת לבכם (דברי ג, טז), שנטרך לתקנו לפי הדעת, וא"ר משה הכהן, כי יד ברוב המקרא היא השמאלית, אף ידי יסדה ארץ וימני טפהה שמים (ישעיה מ, ג), ידה ליתד תשלחנה (שופת ה, כו), ודברי קבלה חזקים ואין צרכין חזוק.

• סדר היום והלילה

רשב"ם בראשית פרק א

עתה אפרש פירושי הראשונים בפס' זה להודיע לבני אדם למה לא ראוי לפреш כמותם...
 אך זה הוא עיקר פשוטו **לפי דרך המקראות שרגל להקדים ולפרש דבר שאין צריכה בשביל דבר הנזכר לפניו** במקומות אחר. כדת' שם חם ויפת וכת' וחם הוא אבי כנען, אלא מפני שכת' לפניו אrror כנען ואילו לא פורש תחילתו מי כנען לא היינו יודיעו למה קללו נח. וישכב את בלהה פלאש אביו וישמע ישראל. למה נכתב כאן וישמע ישראל? והלא לא נכתב כאן שדיבר יעקב מאומה על רואובן? אלא **לפי شبשת פטירתו אמר פרח' כמיים אל תותר כי עליית משכבי אביך או חילلت יצועי עליה, לפיכך הקדים וישמע ישראל, שלא תתמנה בראותך שהוכיחו על כך בסוף ימיו. וכן בכמה מקומות. גם כל הפרשה הזאת של מלאכת ששה ימים הקדימה משה רבינו לפרש לך מה שאמר הק' בשעת מתן תורה זכר את יום השבת לקדשו [וגו'] כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וניח ביום השבעי, וזהו שכת' וייה ערב ויהי בקר يوم הששי, אותו ששי שהוא גמר ששה ימים שאמר הק' ב晦' בתמן תורה. לכך אמר להם משה לישראל, להודיעם כי דבר הק' האמת, וכי אתם סבורים שהעולם הזה כל הימים בניו כמו שאתם רואים אותו עכשו מלא כל טוב? לא היה כן, אלא בראשית ברא אלהים וגוי.**

רשב"ם בראשית פרק א פסקה

והי ערב ויהי בקר - אין כתיב כאן ויהיليلו ויהי יום אלא ויהי ערב, שהעריב יום ראשון ושיקע האור, ויהי בוקר, בוקרו של לילה, שעלה עמוד השחר. הרי הושלים יום א' מן ה' ימים שאמר הק' ב' הדברות, ואח"כ התחליל יום שני, ויאמר אל-הימים ירו רקייע. ולא בא הכתוב לומר שערב והבקיר יום אחד הם, כי לא הצרכנו לפרש אלא היאך היו ששה ימים, שהבקיר יום ונגמרה הלילה, הרי נגמר יום אחד והתחליל יום שני.

רשב"ם בראשית פרק א פסקה

והי ערב ויהי בקר יום שני - שנטה הימים לעروب ואח"כ ויהי בקר של יום שני. הרי נגמר יום שני מששת הימים שאמר הק' בעשרת הדברים והתחילה עתה יום שלישי בבקר.

שמות ט'

ויתני | בז' יומ הששי לקלטו ליחס משלחה שני העמර לאחד ויבאו פל-נשאי הצעקה וניגדו למזהה: ונאמר אליהם והוא אשר דבר ה' שבתו שבט-קְדֵשׁ לה' מחר את אָשֶׁר-תִּאֲגֹר אַפּוּ ואת אָשֶׁר-תִּבְשֹׁלְבָשְׁלֹו וְאַתְּ בְּלִקְעָנָרְחַנְיוֹ לְכָם למשמרת עד-הבקיר: ונינחו אותו עד-הבקיר באשר צנעה משה ולא הבאיש ורפה לא-הניתה בו: וילאמר מושה אכלתו הולם כי ישבעת הימים לה' ה'יים לא תמצאו בשדה: ששת ימים תקלטו וביום השביעי שפט לא יהי-בָּבוֹ: וניהי בז' יומ השביעי יצאו מרדעךם ללקט ולא מזאו.

ابן עזרא שמות פרק טז פסקה

ויאמר רבים חסרי אמונה השתבשו בעבר זה הפסק ואמרו, כי חייב אדם לשמור יום השבת והליל הבא אחריו, כי משה אמר כי שבת היום לה', ולא הלילה שuber, גם אמר מחר (שמות טז כג). ופירשו, וכי ערב ויהי בקר (ברא' א', ה) כרצונם, כי יום ראשון לא השלים עד בקר יום שני. ולא דברו נכוונה, כי משה לא דבר לישראל רק נגד מנהג, כאשר הזכרתי לך, כי מנהג ארצות ערלים אינם מנהג ארץ ישראל במأكلם ובמלבושים ובבניים וענינים, כי אין מנהג שיאפה אדם או יбелק בקץ ובחורף ולא לעשות מלאכה רק ביום, על כן אמר מחר (שמות טז כג). ועתה שים לך להבון טפשות המפרשים וכי ערב ויהי בקר (ברא' א, ה) אשר הזכרתי... וכבר פירשתי וכי ערב ויהי בקר (ברא' א, ה) במקומו.

פרשנות הלכתית על דרך הפשט

+ יוצאים מן הכלל

ראב"ע ויקרא ז

ופעם אחת בא אליו צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה. ואען ואומר, אמרת כי האליה תקרא חלב, כי כן כתוב חלבו האליה תמיינה (ויקרא ג, ט), רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב. אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה, כי כן כתוב: כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג, יז). ובתחלה כתוב: חקת עולם לדורותיכם (שם). גם אני עניינו, כי זה הפסוק דברך עם זבח השלמים, ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם (שם) ראייה גמורה, כי הנה כתוב: ולחם וקליל וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן א-להיכם (ויקרא כג, יד), ושם כתוב חקת עולם (ויקרא ג, יז), וא"כ לא נאכל לחם בגנות כי לא הקרבו קרבן העומר. וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו (כג). גם אני השיבותי, כי גם זה הפסוק דברך עם זבח השלמים... והראיה הגמורה שאמר בס' אלה הדברים בבשר תאוה (דברים יב, טו - כה) שהוא חול שיאכלנו כולם ולא הוציא רക את דמו לבדו בשלשה מקומות, ואין זכר לחלב כלל. אז פקח הצדוקי עניינו, ופיצה בשפטיו שבועה שלא יסmodal על דעתו בפירוש המצות, רק ישען על העתקת הפירושים.

aben עזרא שמות פרק יב פסוק טו

והנה הזכיר על הפסק שבעת ימים תאכל מצות - חיוב על דרך הפשט. והעד, למען תזכיר את יום צאתך (שם). ובעבור זה כתוב, כל מחמתך לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות (שמות יב כ), חיוב בארץ ישראל ובחוץ הארץ. ואחר שקיבלה הייתה בידי ישראל שיחולו לשוחוט את הפסק בנטות המשמש לצד מערב, וכתווב: לא תשחט על חמץ דם זובי (שמות לד, כה), על כן דרשו רוז"ל אך חלק.

ספר יסוד מורה לראב"ע שער ז

ויש שבעת ימים כמצות כי על דרך הפשט כי הם חיוב כי הכתוב הזכיר הפסח ואמר +דברים ט"ז+ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני למען תזכיר את יום צאתך והנה הזכיר הטעם כי עד שבעת ימיםأكلו ישראל המצות כי הענן היה הולך יומם ולילה עד שתבע פרעה אז הסיעם משה עד שנעשה המשכן כאשר פירשתי זה במקומו.

רשב"ם ויקרא פרק יג פסוק ב'

כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהם וחשבון הסגרם ושערות לבנות ושער שחור וצחוב אין לנו אחר פשותו של מקרה כלום ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם אלא המדרש של חכמים וחוקותיהם וקבלותיהם מפי החכמים הראשונים הוא העיקרי.

רשב"ם שמות פרק כא פסוק כד

עין תחת עין - דמי עין דכוותה.

רשב"ם שמות פרק כא פסוק יא

ואם שלש אלה - שלא יקחנה ולא לבנו יעדנה ולא יניח לפדותה.
ויצאה חנים - על ידי בית דין. וחכמים פירשו שתצא בסימני נערות עפ"י שלא הגיעו לא שׁ ולא יובל.

רשב"ם דברים פרק ק פסוק ה

ובכל נפשך - לפי פשותו אפילו נוטlein את נפשך, שהרי כבר אמר בכל לבבך.